

Прохоровська С.А., ст. викладач
кафедри економіки та соціології праці

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕС ВІДТВОРЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасна статевो-вікова структура населення формувалася під впливом історичного розвитку України і, тому через неї відслідковується, як демографічне минуле так і майбутнє. Вона суттєво впливає на рівень демографічного потенціалу, кількість та якість трудових ресурсів, їх використання.

Дослідження показують, що в найближчій перспективі збережуться відносно стійкі темпи скорочення чисельності сільського населення, і буде продовжувати погіршуватися його статевो-вікова структура. Більше того, очікується наростання цих тенденцій. Так, якщо з 1991 по 2001 рік чисельність населення скоротилася з 16 895,0 тисяч чоловік до 15 783,9, або на 1105,1 тисячу чоловік, то за демографічним прогнозом Мінекономіки України загальна чисельність сільського населення до 2026 року становитиме 14,8 млн.чол.¹ Цей прогноз базується на аналізі впливу на зменшення чисельності сільського населення як об'єктивних чинників, які відображають загальну тенденцію до

¹ А. Ревенко "Украина в мировых координатах человеческого развития" / Зеркало недели, 2001 -№ 28, с. 10

зменшення долі цієї групи в загальній чисельності населення індустріально розвинутих країн, так і на специфічних українських чинників.

Серед чинників, що зумовлюють демографічну кризу в сільській місцевості, особливу увагу заслуговує народжуваність сільського населення, яка донедавна була основним джерелом природного відтворення населення.

Чисельність населення Тернопільщини в 2000 році зменшилася у порівнянні з попереднім роком на 20 400 осіб і становила 1 146 200 осіб. При цьому кількість міського населення зросла на 21 900 осіб, а кількість сільського зменшилася на 42 300 осіб.

Внаслідок стрімкого падіння народжуваності (14,3 народжених на 1000 осіб населення у 1990 році до 9,2 у 2000 році) на 35,7%, в тому числі у міській місцевості народжуваність за цей період знизилася на 3 700 осіб, а в сільській знизилася на 2 442 осіб. На одну тисячу осіб населення припадає народжених дітей у Буцацькому районі – 12,9; Шумському – 10,9; Кременецькому – 10,8; Гусятинському – 10,4; Тернопільському – 7,3; Бережанському та Козівському по 7,8.

Низька народжуваність значною мірою обумовлена високим рівнем зайнятості жінок у суспільному виробництві, відставанням у розвитку соціально-побутової інфраструктури, а також нестабільністю у соціально-економічному розвитку країни. Через ці причини багато сімей обмежуються однією дитиною або відкладають її народження.

На рівень народжуваності безпосередньо впливає і співвідношення кількості шлюбів та розлучень. У 2000 році було укладено 6 856 шлюбів, що на 1193 менше, ніж у 1999 році і на 3288 менше, ніж у 1990 році. Коефіцієнт шлюбності знизився на 5,9 на 1000 жителів, відповідно у 1999 році він становив 6,9, а у 1990 році – 8,7. Рівень шлюбності у міській місцевості вищий ніж у сільській (відповідно 6,4% та 5,6%). Цей показник у межах області коливається від 4,9 на кожну тисячу жителів у Тернопільському районі – до 7,0 у Буцацькому. Відповідно збільшилося число розлучень. У 2000 році їх було зареєстровано 2764, що на 134 (4,85%) більше, ніж у 1999 році та 670 (24,25%), ніж у 1990 році. Рівень розлучень збільшився з 1,8% у 1990 році, 2,3% у 1999 до 2,4% у 2000 році.

Найбільша частота розлучень у розрахунку на тисячу жителів у 2000 році відмічається у місті Тернопіль – 3,8 та Чортківському районі – 3,0, а найменша у Монастириському – 1,3.

На формування демографічної ситуації в області та на процес відтворення населення, крім зазначених чинників впливає і смертність населення. У 2000 році в області померло 15 721 особа; що на 848 осіб менше, ніж за попередній рік. Рівень смертності становить 13,6 особи на 1000 жителів (у 1999 році – 14,3, у 1990 році – 12,8). Смертність у сільській місцевості протягом 2000 року, як і раніше була вищою, ніж у міських поселеннях (відповідно 17,4% та 8,9%).

Вища, ніж в середньому по області частота смертності у Лановецькому (17,5 померлих на 1000 населення), Підволочиському (16,7) і Шумському (16,5) районах. Найменший рівень смертності у м. Тернополі – 6,8% та Буцацькому районі – 12,8%.²

У структурі смертей питома вага померлих від захворювання органів системи кровообігу (65,93%), онкологічних захворювань (13,36%), захворювань органів дихання (7,09%), нещасних випадків, отруєнь і травм (5,46%).

Одним із важливих чинників є пропорція між чоловіками і жінками. Так, як гармонійне відтворення населення вимагає пропорційної кількості обох статей та відіграє велику роль в організації виробництва, управлінні господарством, використанні трудових ресурсів.

У структурі населення Тернопільщини (на 1 січня 2001 року) 53% складають жінки та 46,6% чоловіки. Згідно статистичних даних хлопчиків народжується більше, ніж дівчат. А вже з 32 років починається перевищення чисельності жінок над чоловіками, в той час як у розвинутих країнах ця закономірність спостерігається у віці 50-55 років.³

У більшості розвинутих країн процес постаріння, супроводжується не тільки зниженням народжуваності, але й зменшенням смертності, що є наслідком

² Статистичний щорічник Тернопільської області за 2000 рік.

³ Праця в Україні у 2000 році. Статистичний збірник.

збільшення тривалості життя. В Україні ж відбувається як зниження народжуваності, так і підвищення смертності. У результаті зазначених процесів очікувана тривалість життя при народженні у 1999-2000 роках у чоловіків становила 62 роки, а у жінок – 74.

Для Тернопільської області характерним є високий рівень постаріння населення. У сільській місцевості це обумовлюється більшим навантаженням на населення у працездатному віці. На початок 2001 року на 1000 населення у працездатному віці припадало 821 особа непрацездатного віку, в тому числі дітей – 380, осіб старших від працездатного віку – 441. Наразі, у демографічному навантаженні кількість дітей зменшується, а число осіб пенсійного віку зростає (Таблиця 1).

Як видно з таблиці 1, більше населення молодшого працездатного віку знаходиться у Бережанському (24%) та Кременецькому (22%) районах. Найбільш забезпечені працездатним населенням Тернопільський (57%), Чортківський (54%), Збараський (53%) райони. Населення старше працездатного віку переважає у Підгаєцькому (33%), Лановецькому (31%) та Зборівському (30%) районах. У сільській місцевості області населення молодше працездатного віку становить 21%, працездатного віку – 49%, старше працездатного віку – 30%.

Таким чином, виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що процес відтворення населення залежить від соціальних та економічних умов розвитку продуктивних сил, а, отже, подальша демографічна ситуація в області багато в чому залежатиме від загального ходу економічних реформ у державі.

Таблиця 1

**Розподіл постійного населення за віковими групами по районах
(на 1 січня 2001 року)**

	Все населення						
	Кількість населення (тис. чол.)	Молодше працездатного віку (тис. чол.)	У % до загальної кількості	Працездатне (тис. чол.)	У % до загальної кількості	Старше працездатного віку (тис. чол.)	У % до загальної кількості
По області	1146,2	239,2	21	629	55	277,6	24
Райони							
Бережанський	45,0	9,8	22	22,6	50	12,6	28
Борщівський	75,4	15,7	21	39,4	52	20,3	27
Бучацький	66,7	16,0	24	35,0	52	15,7	24
Гусятинський	66,4	33,5	20	35,0	53	17,9	27
Заліщицький	52,9	10,7	20	27,6	52	14,6	28
Збараський	59,8	12,4	21	31,6	53	15,8	26
Зборівський	47,0	9,9	21	23,1	49	14,0	30
Козівський	41,0	8,5	21	20,5	50	12,1	29
Кременецький	74,7	16,3	22	40,2	54	18,2	24
Лановецький	32,4	6,6	20	15,7	49	10,1	31
Монастирський	34,7	7,2	21	17,0	49	10,5	30
Підволочиський	45,8	9,1	20	23,5	51	13,2	29
Підгаєцький	23,0	4,5	20	10,8	47	7,7	33
Теребовлянський	70,9	14,6	21	36,5	51	19,8	28
Тернопільський	61,9	12,2	20	34,5	57	14,3	23
Чортківський	81,9	16,2	20	44,1	54	21,1	26
Шумський	35,9	7,6	21	18,0	50	10,2	29
м. Тернопіль	232,2	48,4	21	154,3	66	29,5	13